

УДК 339.97:338.24 (045)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-6.15>

Пічкурова З.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу,
Національний авіаційний університет

СВІТОВА ПРАКТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У статті дано методи та інструменти державної підтримки малого і середнього бізнесу, що використовуються у світовій практиці в умовах пандемії COVID-19. Узагальнено світовий досвід підтримки малих та середніх підприємств шляхом гарантування позик, надання прямої фінансової допомоги, грантів та субсидій, збереження наявного рівня зайнятості, підтримки самозайнятих осіб, надання відстрочення щодо сплати податків, соціальних виплат, погашення боргів, орендних та комунальних платежів. Підкреслено існування відмінностей у кількісних параметрах та механізмах реалізації окремих заходів державної підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу в різних країнах світу залежно від особливостей їх економічного розвитку та національної економічної політики. Обґрунтовано доцільність використання, поряд з фінансовими інструментами, заходів немонетарного впливу, таких як забезпечення безперешкодного доступу малих та середніх підприємств до інформаційних ресурсів та основних ринків, стимулювання інноваційної діяльності та сприяння їх дії в умовах карантинних обмежень.

Ключові слова: малий та середній бізнес (МСБ), малі та середні підприємства (МСП), пандемія COVID-19, коронавірусна криза, державна підтримка.

WORLD PRACTICE OF STATE SUPPORT FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN COVID-19 PANDEMIC

Pichkurova Zoia

National Aviation University

This article examines the methods and instruments of state support for small and medium-sized businesses, which are used in world practice in the conditions of the COVID-19 pandemic. The crucial importance of the state's use of monetary and non-monetary instruments for small and medium enterprises support, which are the basis of national economies and the most undefended from the challenges of the economic crisis, caused by the coronavirus pandemic, is substantiated. The main consequences of the coronavirus crisis for small and medium-sized businesses connected with the supply and demand are analyzed. It is noted, that countries, that have chosen a strategy of strict quarantine restrictions, have a greater need for anti-crisis measures to support small and medium enterprises. It is emphasized, that most measures to support small and medium enterprises in a pandemic are implemented by governments of the countries through debt financing using bank loans, however, at the same time, other forms of support are used to maintain employment, provide tax benefits, cover business-costs, etc. The special importance of measures to ensure and guarantee liquidity, which include export guarantees, assistance in maintaining liquidity, opening credit lines through national development banks and promoting the activation of own resources of small and medium-sized businesses is underlined. The world experience of supporting small and medium enterprises by guaranteeing loans, providing direct financial assistance, grants and subsidies, maintaining the current level of employment, supporting the self-employed, providing deferrals for taxes, social payments, repayment of debts, rent and utilities is summarized. The existence of differences in the quantitative parameters and mechanisms of implementation of certain measures of state support for small and medium-sized businesses in different countries, depending on the peculiarities of their economic development and national economic policy is underlined. The expediency of using, together with the financial instruments, non-monetary measures, such as ensuring unimpeded access of small and medium enterprises to informational resources and main markets, stimulating innovation and promoting the digitalization in conditions of quarantine restrictions.

Keywords: small and medium business (SMBs), small and medium enterprises (SMEs), COVID-19 pandemic, coronavirus crisis, state support.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу, окрім масштабних наслідків для життя і здоров'я населення усього світу спричинила не менш серйозну економічну кризу, яка є першу чергу відобразилась на діяльності суб'єктів господарювання, і передусім – малих та середніх підприємств. У зв'язку з цим, уряди країн серед першочергових заходів протидії економічним наслідкам COVID-19 впровадили заходи щодо підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу, які є базисом їх економік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальній на сьогодні проблемі підтримки бізнесу в умовах пандемії COVID-19 приділяли увагу у своїх роботах такі дослідники, як Д. Антонеску, Ж. Бро, К. Гун, А. Івашенко, М. Куканя, А. Лактіонова, М. Лемешко, Ц. Лі, Т. Планіц, М. Сікошек, С. Синьйор, Л. Смолій [4], Т. Сторожук, Л. Федулова [5], З. Ченг, Дж. Чень та інші. Водночас, нові виклики, які руйнують сталі механізми господарювання малого та середнього бізнесу, потребують постійного пошуку актуальних методів його державної підтримки в умовах коронавірусної кризи.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення світової практики застосування методів та інструментів підтримки малого і середнього бізнесу в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. Малі та середні підприємства (МСП) завжди відігравали роль ядра економічної системи та потужного фактору розвитку як національних економік, так і глобального економічного розвитку. За даними Світового банку, вони представляють близько 90% підприємств в усьому світі і забезпечують зайнятість 50% трудових ресурсів світу та надходження ВВП до 40% у країнах, що розвиваються [1]. Однак, пандемічна криза внесла свої корективи у діяльність МСП, внаслідок чого їх доходи суттєво зменшились.

В умовах «коронакризи» МСП виявились одними з найбільш вразливих суб'єктів бізнесу та відчули на собі негативні наслідки як з боку попиту, так і з боку пропозиції, до яких можна віднести наступні:

- скорочення попиту на товари і послуги у зв'язку із вимушеною економією та скороченням споживання в умовах невизначеності;
- зниження платоспроможності;
- зниження рівня довіри до МСП з боку фінансово-кредитних установ;
- зменшення пропозиції робочої сили у зв'язку з карантинними обмеженнями;
- обмежений доступ до виробничих потужностей;
- утворення розривів у ланцюгах постачання сировини, деталей та комплектуючих;
- виникнення ризиків втрати зв'язків з мережами постачання;
- висока частка витрат на впровадження карантинних заходів, перехід на дистанційну роботу та цифровізацію у собівартості продукції (послуг) порівняно з великими підприємствами тощо.

За результатами опитування, проведеного у серпні 2020 року у п'яти європейських країнах – Франції, Німеччині, Італії, Іспанії та Великобританії серед більше ніж 2000 МСП міжнародною консалтинговою компанією McKinsey, більше 70% з них заявили про те, що в результаті пандемії їх доходи зменшились, що

привело до серйозних наслідків, а більше 50% вважають, що їх бізнес ще здатний функціонувати не довше одного року. Кожен п'ятий суб'єкт малого та середнього бізнесу (МСБ) висловлює стурбованість тим, що не зможе погасити кредити і буде змушений скорочувати персонал, і 28% усвідомлює, що їм доведеться відмовитись від проектів, спрямованих на зростання. Станом на серпень 2020 року 20% опитаних МСП вже скористались різними формами державної допомоги для подолання наслідків коронакризи [2].

Виходячи з того, що ступінь карантинних обмежень відрізняється у різних країнах світу, їх вплив на економічну активність суб'єктів бізнесу також є різним. Відповідно, у країнах, що обрали стратегію жорстких карантинних обмежень, у більшій мірі існує потреба застосування антикризових заходів.

Протягом 2020 року у багатьох країнах світу були розроблені програми антикризового реагування, у межах яких впроваджуються заходи монетарного та немонетарного характеру, спрямовані на підтримку суб'єктів МСБ. Більшість заходів з їх підтримки в умовах пандемії реалізуються урядами країн світу шляхом боргового фінансування з використанням банківських позик, однак, разом з цим, використовуються й інші форми підтримки, спрямовані на збереження рівня зайнятості, надання податкових пільг, покриття бізнес-витрат тощо (рис. 1).

У відповідь на зниження основних макроекономічних показників уряди країн Європейського Союзу з метою подолання негативних наслідків коронакризи почали активно впроваджувати дискреційні фіскальні заходи (заходи, спрямовані на регулювання державою витрат та податків), які за даними дослідження європейської дослідницької організації в галузі міжнародної економіки Bruegel (Brussels European and Global Economic Laboratory), можна умовно розподілити за трьома групами.

1. Заходи «негайного фіскального імпульсу», які передбачають залучення додаткових державних витрат (таких, як витрати на збереження наявного рівня зайнятості, субсидування МСП, державні інвестиції) та скорочення державних доходів (зокрема, скасування деяких податків та інші обов'язкові платежі). Негативним аспектом таких заходів є зростання витратної частини бюджету у випадку, якщо витрати на них не будуть компенсовані найближчим часом.

2. Заходи з відстрочення платежів, які передбачають надання можливості МСП відкласти на декілька місяців до кінця 2020 року сплату податків та інших обов'язкових платежів, відсотків за кредитами, комунальних послуг тощо з метою покращення їх фінансового стану. Такі заходи також можуть викликати дисбаланс державного бюджету, проте у майбутньому сприятимуть його вирівнюванню за рахунок надходжень від суб'єктів господарювання.

3. Інші заходи забезпечення та гарантування ліквідності включають: експортні гарантії, сприяння збереженню рівня ліквідності та відкриття кредитних ліній через національні банки розвитку. Деякі з цих заходів сприяють підвищенню ліквідності приватних підприємств, але на відміну від відстрочення платежів, що, як правило, автоматично застосовуються до певних фірм, кредитні лінії вимагають активних дій від компаній, які отримують таку допомогу. Вірогідність розбалан-

сування у поточному році державного бюджету внаслідок відкриття кредитних ліній та надання гарантій є мінімальною, проте, у наступних періодах ці заходи можуть викликати утворення бюджетних витрат.

Важливе значення для подолання малим та середнім бізнесом негативних наслідків коронавірусної пандемії відіграє показник інтенсивності застосування антикризових заходів у різних країнах. Рисунок 2 демонструє інтенсивність застосування проаналізованих вище дискреційних фіскальних заходів у країнах ЄС, Великобританії та США. Як видно з рисунку, зазначені країни приділяють значну увагу саме останній групі заходів, які надають МСП можливість протидіяти наслідкам криз за державної підтримки.

Л. Смолій вважає, що очікувана криза є надто масштабною, щоб вирішити її лише за допомогою грошових вливань [4, с. 144]. Цей аспект добре усвідомлюють уряди країн світу, тому окрім надання прямої фінансової допомоги використовуються різноманітні інструменти підтримки МСП, спрямовані на отримання економічного ефекту в майбутньому. Переважна більшість країн не передбачає окремих заходів підтримки фінансового сектору за рахунок бюджету. Підтримка великого і малого бізнесу здійснюється за допомогою приблизно одного і того ж набору заходів – гарантій і пільгових умов за кредитами, тимчасового мораторію на процедуру банкрутства, відтермінування і зниження платежів по податках, скасування штрафів і пені за прострочення тих чи інших платежів [5, с. 78].

У ряді країн центральні банки скасували вимоги щодо банківських резервів з метою стимулювання комерційних банків збільшувати обсяги кредитування МСП. Крім того, у деяких країнах (Австрія, Бельгія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Гонконг Китай, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Корея, Литва, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Саудівська Аравія, Сінгапур, Іспанія, Швейцарія та Вели-

кобританія) уряди впровадили або посилили існуючі схеми надання гарантій банкам для посилення кредитування МСП шляхом розширення типів МСП, на які поширюються такі гарантії, підвищення меж гарантій (у відсотках від суми позики), прискорення процедур надання і гарантування позик та збільшення обсягів державного фінансування для підтримки гарантій.

Уряди деяких країн запропонували нові схеми гарантування позик в умовах кризи. Зокрема, у Данії уряд гарантує повернення 70% вартості нових банківських позик, наданих МСП, операційний прибуток яких зменшився більш ніж на 50%. В Ізраїлі запроваджено спеціальну позику від Державного гарантійного фонду для малого бізнесу, а Японська федерація корпорацій із гарантування кредитів гарантує повну суму позики для МСП, які постраждали від наслідків коронакризи.

У ряді країн було значно збільшено обсяги фондів гарантування позик. Так, у Німеччині обсяг гарантій був збільшений до 2,5 млрд. євро, і визначено, що кількість наданих позик є необмеженою. Австрійський банк Wirtschaftservice надає нові гарантії для МСП на суму 10 млн. євро. У Італії збільшено асигнування Центрального гарантійного фонду для МСП на 1,5 млрд. євро. Французький інвестиційний банк Bpifrance пропонує нові кредити з гарантіями за позиками, наданими МСП, на суму 300 млрд. євро. У Португалії запроваджено державні кредитні гарантії на суму 3 мільярди євро та кредитну лінію на 200 мільйонів євро для підтримки компаній, а кредитна лінія обсягом у 60 мільйонів євро призначена для мікрокомпаній туристичного сектору. У Великобританії 330 мільярдів фунтів стерлінгів виділено на гарантування позик для бізнесу.

Окрім надання гарантій комерційним банкам, які кредитують МСП, у багатьох країнах також було посилено заходи з прямого кредитування МСП (Австралія,

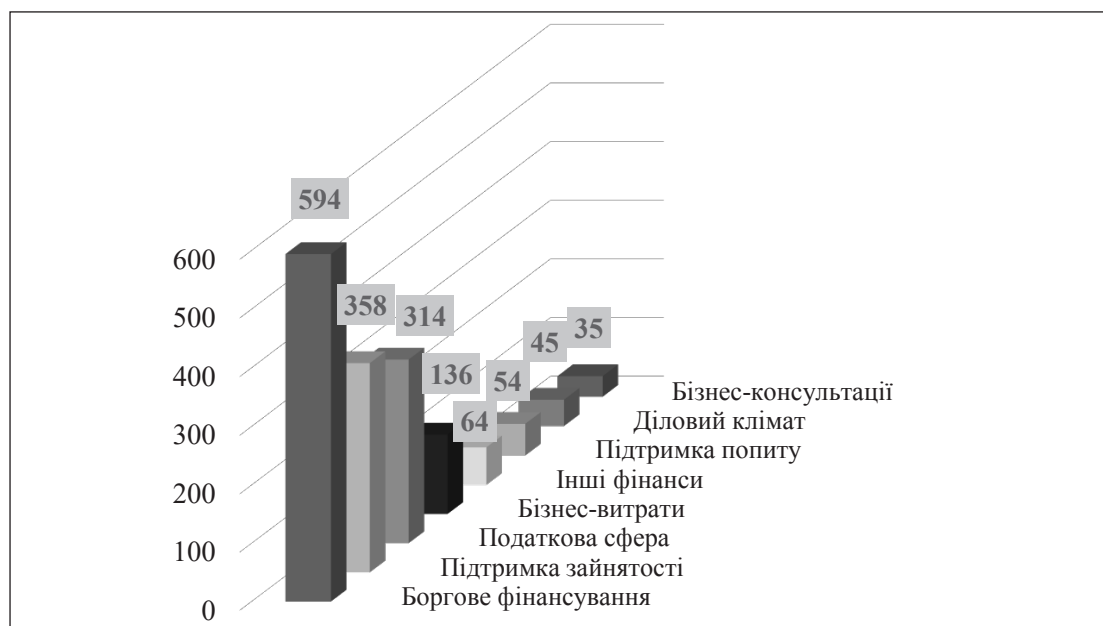

Рис. 1. Кількість інструментів підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу, що використовуються у країнах світу.

Джерело: побудовано автором за даними Світового банку [1]

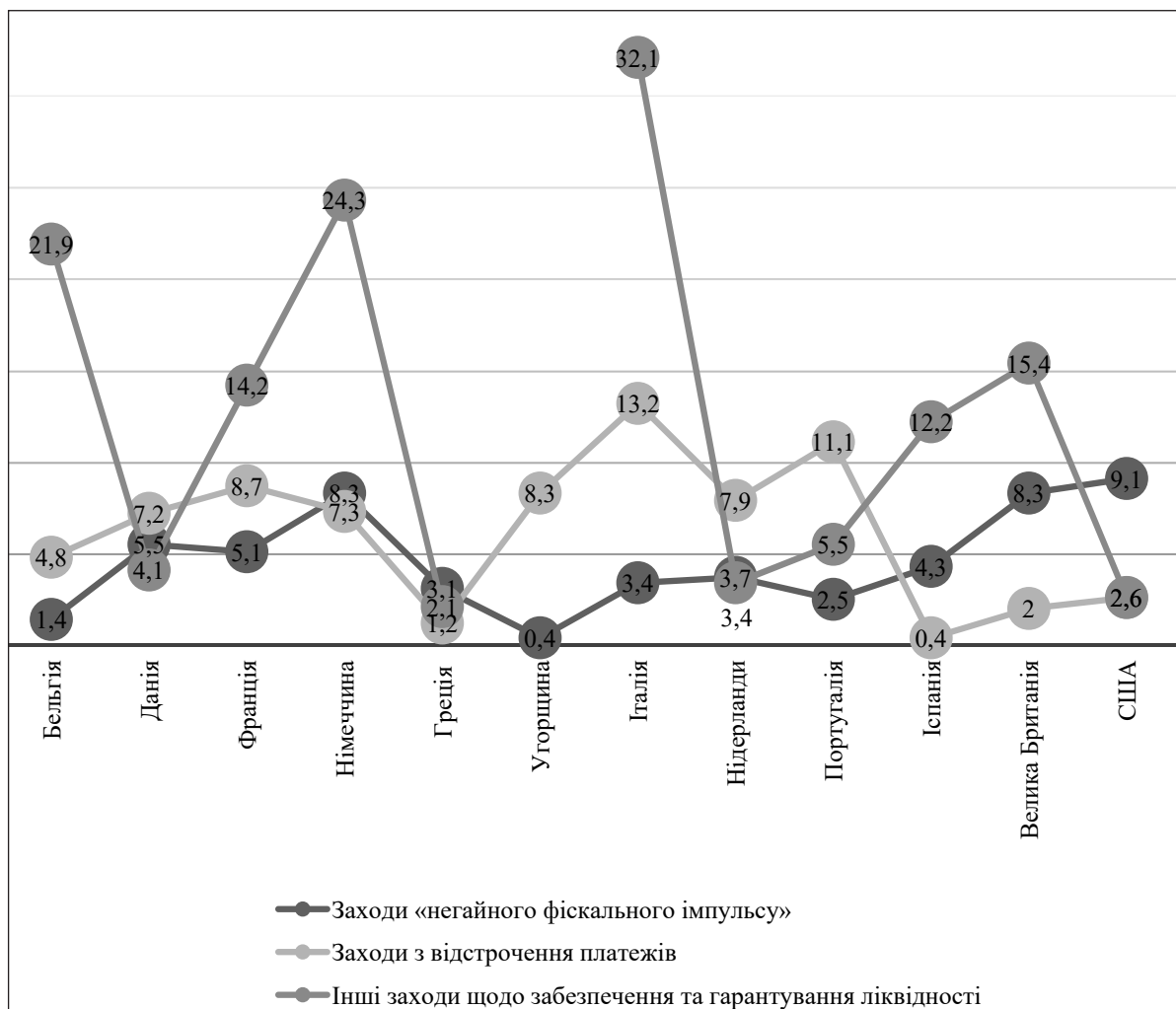

Рис. 2. Інтенсивність використання дискреційних фінансальних заходів боротьби з економічними наслідками пандемії COVID-19 у 2020 році у країнах ЄС, Великобританії та США, (у % до ВВП 2019 року)

Джерело: побудовано автором за даними дослідницької організації Bruegel [3]

Австрія, Бразилія, Канада, Колумбія, Хорватія, Чехія, Гонконг, Китай, Індія, Ірландія, Японія, Литва, Люксембург, Португалія, Малайзія, Саудівська Аравія, Словенія, Іспанія, Швейцарія, Таїланд, Великобританія, США). Такі заходи включають створення нових кредитних інструментів, використання існуючих інструментів допомоги при стихійних лихах, розширення позикового фінансування, спрощення та прискорення процедур отримання позик, а також впровадження більш вигідних умов та зниження процентних ставок.

Вагому роль у підтримці МСП традиційно відіграє пряма фінансова допомога, яка реалізується у формі разових субсидій або у формі звільнення від оподаткування. З урахуванням специфічних умов господарювання МСП, сьогодні формуються і використовуються нові інструменти підтримки, зокрема, у Франції створено фонд солідарності для підтримки мікропідприємств, у Кореї для стимулювання збереження персоналу діє Фонд надзвичайних ситуацій, що надає пряму фінансову підтримку МСП та самозайнятим особам. Деякі країни, наприклад, Китай, спрямовують фінан-

сову підтримку на підприємства чи сектори, які є стратегічно важливими для запобігання пандемії.

У певних випадках країни надають гранти МСП та самозайнятим особам для відшкодування витрат, викликаних пандемією й відновлення фінансового стану суб'єктів малого та середнього бізнесу (табл. 1). Розмір таких відшкодувань визначається на державному або регіональному рівні.

Внаслідок зниження попиту та кризи виробництва більшість МСП у різних країнах світу стикаються з проблемами нестачі грошових коштів для виплати заробітної плати та здійснення лікарняних виплат, що викликає необхідність застосування ними таких непопулярних заходів, як скорочення тривалості робочого часу, тимчасові звільнення та скорочення чисельності кадрів. У відповідь на ці негативні наслідки уряди країн світу впроваджують інструменти фінансової підтримки МСП у різних формах.

Зокрема, у Данії роботодавці отримують повне відшкодування лікарняних виплат урядом, а у Бразилії відшкодовуються лише перші 15 днів відпустки працівника у зв'язку із захворюванням на COVID-19.

Таблиця 1

Державні гранти та субсидії МСП та самозайнятим особам у деяких країнах світу

Країна	Форми надання державних грантів та субсидій
Австралія	Субсидія у розмірі 100 000 австралійських доларів для малого та середнього бізнесу з мінімальною безоплатною виплатою в розмірі 2 000 австралійських доларів для підприємств з оборотом менше 50 мільйонів австралійських доларів, а також для неприбуткових благодійних організацій. Разове надання 17 500 австралійських доларів суб'єктам малого та середнього бізнесу у Західній Австралії з фонду заробітної плати.
Бельгія	Пряма допомога МСП у розмірі від 1 300 до 1 600 євро щомісяця. Компенсація для компаній, які не працюють у зв'язку із запровадженням локдауну у розмірі 4000 євро (м. Брюссель, земля Фландрія), 5000 євро (земля Валлонія) та 500 євро для компаній, які змушені скоротити робочий час.
Данія	Компенсація від держави у обсязі до 75% втраченого доходу та державна допомога для покриття деяких постійних витрат для суб'єктів малого бізнесу, доходи яких знизились на 30% і більше.
Франція	Щомісячна компенсація у розмірі 1500 євро малим підприємствам та самозайнятим особам, оборот яких знизився на понад 70% і складає менше 1 мільйона євро.
Німеччина	Формування фонду прямих субсидій обсягом 10 мільярдів євро для допомоги бізнесу та мікропідприємствам. Впровадження схеми термінової та доступної допомоги на суму від 5000 до 30 000 євро для компаній, що постраждали від коронакризи (федеральна земля Баварія).
Швейцарія	Формування фонду допомоги обсягом 1 млрд. швейцарських франків для відновлення фінансового стану компаній, що постраждали від коронакризи.
Велика Британія	Збільшення грантів для малих підприємств, що мають право на пільги для малого бізнесу з 3 000 до 10 000 фунтів стерлінгів. Субсидії у розмірі 25 000 фунтів стерлінгів підприємствам роздрібної торгівлі, гостинності та відпочинку, що працюють на невеликій площі вартістю від 15 000 до 51 000 фунтів стерлінгів. Разовий грант у розмірі до 3 000 фунтів стерлінгів для малих підприємств, які сплачують частково або взагалі не сплачують внески.

Джерело: складено автором за даними Організації економічного співробітництва та розвитку [6]

У Великобританії підприємства, чисельність персоналу яких складає менше 250 осіб, мають право на відшкодування урядом усіх виплат тимчасово непрацездатним особам протягом 14 днів у розмірі менше 200 фунтів стерлінгів на тиждень на одного працівника. У Латвії уряд покриває 75% витрат на лікарняні виплати або витрат на простої персоналу, спричинені спалахом захворювання. У Новій Зеландії гарантується відпустка у зв'язку із захворюванням на COVID-19, а на підтримку самоізоляції працівників виділяється 126 мільйонів новозеландських доларів. У Чилі страхування на випадок безробіття поширюється на тимчасово непрацездатних осіб, у тому числі тих, хто не може працювати дистанційно.

Через значне зниження доходів, викликане пандемічною кризою, деякі країни світу впроваджують заходи для підтримки самозайнятих осіб, які порівняно з найманими працівниками є менш захищеними у соціальному плані. Такі заходи варіюються від здійснення виплат за лікарняними та надання допомоги з безробіття до виплати разових субсидій.

Так, у Бельгії існує можливість відстрочення виплати та зменшення соціальних внесків для тих категорій самозайнятих, які можуть довести зменшення обсягів своїх доходів внаслідок коронакризи та передбачені положення щодо відшкодування доходів на суму від 1 300 до 1 600 євро на місяць. Водночас, у Данії самозайняті особи та власники малих підприємств, на яких менше 10 працівників стикаються із втратою заробітку у обсязі від 30%, отримують компенсацію у розмірі 75%, що складає до 3000 євро на місяць [6]. У Франції створено фонд солідарності самозайнятих осіб у обсязі 2 млрд. євро, з якого щомісяця виплачується компенсація в розмірі 1 500 євро у випадку, якщо оборот суб'єкта не перевищує 1 млн. євро, і якщо

він знизився на понад 70%. Уряд Німеччини виділив 10 млрд. євро у формі субсидій одноосібним підприємствам та мікропідприємствам. Самозайняті у Ірландії отримують виплати у зв'язку із безробіттям у розмірі 350 євро на тиждень. Ізраїль надає спеціальні гранти для самозайнятих на прогнозовані збитки, викликані зниженням економічної активності та відстроченням обов'язкових платежів для самозайнятих. У Південній Кореї Фонд надзвичайних ситуацій надає пряму фінансову підтримку МСП та самозайнятим особам, спрямовану на їх заохочення до збереження чисельності персоналу. У Нідерландах запроваджено безповоротне відшкодування втрачених доходів протягом трьох місяців у розмірі від 1 050 до 1 500 євро. Іспанія надає самозайнятим особам виплати, які прирівнюються до виплат безробітним.

Більшість країн світу надали можливості МСП відстрочувати обов'язкові платежі (податки, соціальні виплати, боргові виплати, орендна плата, комунальні платежі) з метою запобігання погіршенню їх фінансового стану. Масштаби та тривалість використання таких заходів залежать від економічної політики держави.

У деяких країнах разом із відстроченням термінів сплати податків також надаються податкові пільги. Зокрема, комерційні банки, які заручились підтримкою уряду, оголосили про тимчасовий мораторій на виплату боргів. Крім того, у деяких країнах сплата податку на майно, комунальних платежів, виплата іпотеки та орендна плата малими підприємствами та громадянами була тимчасово призупинена. Також податкові пільги реалізуються за рахунок зниження ставок податків або повного звільнення від їх сплати. Значна кількість податкових пільг впроваджуються місцевими або регіональними органами влади. Такі заходи часто

спрямовані на підтримку певних секторів. Так, наприклад, у Аргентині підприємства, що діють у секторах, які понесли найбільші витрати під час пандемії, звільняються від оподаткування, а заробітна плата працівників, задіяних у виробничі процеси у зв'язку з потребами кризового періоду та за роботу понад встановлені нормативи підлягає оподаткуванню за зниженою ставкою на 95%. У Бразилії внески на соціальне страхування знижені на 50% на 3 місяці 2020 року. Китай впровадив заходи із відшкодування страхових внесків на випадок безробіття і звільнення МСП від пенсійних та страхових внесків на випадок безробіття та від нещасних випадків на виробництві, на загальну суму до 500 млрд. юанів. У Норвегії у 2020 році тимчасово знижена ставка ПДВ шляхом з 12% до 8%.

Заходи з відстрочення термінів сплати податкових зобов'язань найчастіше реалізуються щодо податку на прибуток підприємств та охоплюють конкретні галузі. Так, у Колумбії запроваджено відстрочення вказаного податку для туристичної та авіаційної сфери, а у Великобританії звільнено від його сплати усі підприємства сфери роздрібної торгівлі та туризму. Водночас, період відстрочення термінів сплати податку на прибуток підприємств суттєво відрізняються: таке відстрочення може надаватись на два-три місяці (наприклад, як у Бразилії та Хорватії), на термін від шести місяців (у Іспанії та Канаді, Норвегії) та на 18 місяців (у Естонії). У багатьох країнах, таких як Канада, Ірландія, Литва та Великобританія, за відстрочення податкових платежів не передбачено нарахування відсотків, а у Хорватії платежі можна здійснювати частинами протягом двох років.

У деяких країнах світу було сформовано спеціальні бюджети для відстрочення податкових платежів: Австрія допускає їх відстрочення на 10 млрд. євро, Данія – на 125 млн. датських крон, Нова Зеландія – на 2,8 млрд. новозеландських доларів.

Окремі країни також впровадили заходи щодо відстрочення сплати податку на додану вартість (ПДВ). При цьому, деякі з них надають повне відстрочення, а інші допускають такі послаблення лише у певних секторах, наприклад, у туристичній і транспортній сфері (Колумбія, Туреччина). Окрім того, Греція запровадила відстрочення щодо сплати податку на додану вартість для компаній, які працюють у районах, що найбільше постраждали від спалаху коронавірусу, і припинили свою діяльність мінімум на 10 днів.

У ряді країн допускається відстрочення термінів сплати внесків на соціальне страхування та пенсійних виплат. У зв'язку із кардинальними відмінностями у системах соціального та пенсійного забезпечення, ці заходи також суттєво відрізняються. Як і у податковій сфері, відстрочення часто стосується певних галузей: туристичної сфери (в Іспанії), роздрібної торгівлі, металургійної промисловості, автомобілебудування, сфери розваг та туризму, харчової промисловості, текстильної промисловості, сфери організації заходів (у Туреччині вказані галузі отримали відстрочення щодо сплати внесків на соціальне страхування на шість місяців). В Угорщині запроваджено звільнення від сплати соціальних внесків для сфер, що суттєво постраждали від пандемії (туристична галузь, кіно-виробництво, ресторанний бізнес, сфера розваг, спортивні та культурні заклади, пасажирські перевезення).

Уряди або органи місцевої влади деяких країн продовжили терміни відстрочення сплати місцевого податку та податку на майно (Сінгапур, Бельгія, Ізраїль, Японія, Литва), орендної плати (Китай, Франція, Таїланд) та комунальних витрат (Бельгія, Франція, Литва) з метою скорочення витрат компаній та уникнення проблем з їх ліквідністю. Такі заходи спеціально спрямовані на допомогу малому бізнесу у Франції та Японії. В Угорщині накладено тимчасово заборону на позбавлення орендних прав суб'єктів малого бізнесу, які не здатні сплачувати орендну плату.

За підтримки урядів окремих держав або за ініціативою комерційних банків було введено мораторій на погашення боргових зобов'язань МСП. Зокрема, у Австралії, Бельгії, Єгипті, Італії, Канаді, Нідерландах, Малайзії, Саудівській Аравії такий мораторій був введений на шість місяців, в Ізраїлі – до чотирьох місяців, у Ірландії, Туреччині, Хорватії – на три місяці, у Бразилії – на два місяці. Найбільші фінансові установи Канади працюють із суб'єктами малого бізнесу індивідуально та пропонують їм гнучкі рішення для вирішення проблем, що виникли у зв'язку з пандемією COVID-19. У Франції та Німеччині держава виступає посередником між МСП та їх клієнтами або партнерами, а також надає кредитне посередництво для МСП, які бажають змінити умови кредитування. Французька банківська асоціація оголосила, що фірмам, які стикаються з кредитною кризою, пропонується доступ до позик під низький відсоток (0,25%) на суму, що дорівнює їх доходу за останні три місяці, погашення якої починається через один рік.

Цікавою також є світова практика надання підтримки МСП через систему державних закупівель та гарантування оплати за їх товари та послуги. У деяких країнах (зокрема, у Бельгії та Франції) було накладено заборону на відкладення штрафів за несвочасне виконання державних контрактів і прискорено процедуру їх затвердження у певних галузях (наприклад, у будівництві та хімічній промисловості у Франції). У Данії та Ізраїлі запропоновано здійснювати попередню оплату закуплених товарів. У Кореї спрощені процедури закупівель шляхом обмеження перевірок на місці. У Новій Зеландії було запроваджено обов'язковий розрахунок із суб'єктами малого бізнесу протягом десяти робочих днів. Таким чином, подібні заходи, які хоча не пов'язані із прямою фінансовою допомогою, проте сприяють збереженню позицій суб'єктів МСБ в умовах економічної кризи.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що на сьогодні урядами країн світу використовується широкий спектр методів та інструментів державної підтримки малих та середніх підприємств в умовах пандемії COVID-19, серед яких можна виділити заходи монетарного характеру, що призводять до зростання дефіциту державних бюджетів, та немонетарні інструменти, значення яких є надзвичайно вагомим в умовах глобальної економічної кризи. Водночас, окрім досліджених інструментів державної допомоги, суб'єкти малого та середнього бізнесу потребують більш широкої підтримки, яка повинна бути націлена на створення умов для їх самостійної протидії наслідкам пандемії. Поряд із відшкодуванням втрат, спричинених карантинними обмеженнями, впровадженням відстрочення обов'язкових платежів,

наданням прямої фінансової допомоги, доцільним є створення таких умов для суб'єктів малого та середнього бізнесу, які сприяли б забезпеченню їм умов сталого розвитку навіть в умовах економічної кризи. Зокрема, є потреба у спрощенні доступу МСП до інформаційних та технологічних ресурсів, ключових ринків, стимулюванні інноваційної діяльності, спри-

янні цифровізації та переходу на дистанційний формат роботи, що допоможе уникнути багатьох економічних проблем розвитку в умовах карантинних обмежень. Саме заходи немонетарної підтримки суб'єктів малого і середнього бізнесу можуть забезпечити швидке відновлення їх фінансово-економічного стану та довгостроковий розвиток у перспективі.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 15.12.2020).
2. McKinsey & Company. COVID-19 and European small and medium-size enterprises: How they are weathering the storm. Available at: <https://www.mckinsey.com> (дата звернення: 15.12.2020).
3. Anderson J. et al. The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus. *Bruegel*. 2020. URL: <https://www.bruegel.org> (дата звернення: 15.12.2020).
4. Смолій Л.В. Світовий досвід здійснення антикризової економічної політики з протидії негативним наслідкам пандемії COVID-19: *Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference*, 02–06 November, 2020. London, 2020. С. 139–144. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/VII-Conference-02-06-London-Great-Britain-book.pdf>.
5. Федулова Л.І. Державна підтримка економіки в умовах пандемії COVID-2019: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конференції «Перспективи розвитку освіти, науки і бізнесу в глобальному середовищі», 23 жовтня 2020 р. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. С. 77–78.
6. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку. URL: <http://www.oecd.org> (дата звернення: 15.12.2020).

References:

1. Official site of The World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org> (accessed 15 December 2020).
2. McKinsey & Company. COVID-19 and European small and medium-size enterprises: How they are weathering the storm. Available at: <https://www.mckinsey.com> (accessed 15 December 2020).
3. Anderson J. et al. (2020) The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus. *Bruegel*. Available at: <https://www.bruegel.org> (accessed 15 December 2020).
4. Smolii L.V. (2020) Svitovyi dosvid zdiisnennia antykrizovoi ekonomichnoi polityky z protydii nehatyvnyim naslidkam pandemii COVID-19: *Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference*, 02–06 November, 2020. London, pp. 139–144. Available at: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/VII-Conference-02-06-London-Great-Britain-book.pdf>.
5. Fedulova L.I. (2020) Derzhavna pidtrymka ekonomiky v umovakh pandemii COVID-2019: Materials of VIII International scientific-practical conference «*Perspektyvy rozvytku osvity, nauky i biznesu v hlobalnomu seredovyshchi*», 23 October, 2020. Ternopil: ZUNU, pp. 77–78.
6. Official site of The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Available at: <http://www.oecd.org> (accessed 15 December 2020).

E-mail: zoia_pichkurova@ukr.net